

Prof. dr hab. Maja Lis-Turlejska

Warszawa, 09. 03. 2023.

Uniwersytet SWPS

Wydział Psychologii

Recenzja pracy doktorskiej mgr inż. arch. Agnieszki Wierzbickiej pt. „Ośrodki dla uchodźców w Polsce. Zagadnienia organizacji przestrzeni inkluzyjnych”

Przedmiotem pracy doktorskiej Pani mgr inż. arch. Agnieszki Wierzbickiej jest ustalenie czy i w jaki sposób ośrodki dla uchodźców mogą stanowić właściwą przestrzeń wspierającą z punktu widzenia możliwości adaptacji w kraju do którego przybyli. Za głównym cel rozprawy przyjęto wskazanie zestawu narzędzi i rekomendacji w różnych skalach przestrzennych, które mogłyby zwiększać potencjał inkluzyjny systemu przyjmowania uchodźców w Polsce.

Autorka w swojej pracy wykazuje bardzo głęboką znajomość zagadnień dotyczących zjawiska uchodźstwa. Pisze ona: „ Problem uchodźstwa towarzyszy ludzkości od zarania dziejów, a w jego wyniku wiele społeczeństw zmieniało się, kształtowało na nowo czy rozwijało.” (s. 63). Niewątpliwie problem uchodźstwa jest ponadczasowy, ale począwszy, ale od końca XX wieku mamy do czynienia z jego szczególnym nasileniem i jak można sądzić w oparciu o wiele analiz można się spodziewać że będzie ono narastać. Zarówno toczące się wojny, prześladowania etniczne, ale także – a może zwłaszcza - kryzys klimatyczny są i mogą stanowić w przyszłości przyczyny tego zjawiska. Tak więc mamy do czynienia z pracą, w której podjęto temat o istotnym znaczeniu społecznym, ekonomicznym i humanitarnym. Recenzowana praca wskazuje na to, że Autorka jest świadoma wagi zjawiska. Prowadząc związane z pracą badania odwiedziła siedemnaście ośrodków dla uchodźców w Polsce i trzy za granicą. Odbýwała też wywiady z przebywającymi w nich uchodźcami.

Tekst rozprawy wskazuje nie tylko na znakomitą znajomość przedmiotu – sposobu organizowania przestrzennego ośrodków dla uchodźców, ale także ukazuje wrażliwość i empatię wobec ich losu. Wielu uchodźców ma za sobą poważne traumatyczne przeżycia związane z wojną, prześladowaniami etnicznymi lub politycznymi w krajach z których pochodzą. Często także podróż, przebycie drogi do kraju w którym obecnie się znajdują jest związana z narażeniem życia - kolejnymi przeżyciami traumatycznymi. Autorka jest tego świadoma i w pracy daje temu wyraz. Cel pracy jakim jest opracowanie odpowiednich warunków dotyczących inkluzyjności ośrodków dla uchodźców ma istotny aspekt praktyczny. Bardziej sprzyjające adaptacji w nowym miejscu warunki, będą się

przyczynić do możliwości przezwyciężania doznanych traum i podjęcia funkcjonowania w kraju docelowym - w tym przypadku w Polsce.

Zanim przejdę do dalszego ciągu recenzji chcę odkreślić, że reprezentuję inną dziedzinę i dyscyplinę nauki (nauki społeczne, psychologia), zatem podniosę się tylko do tych części pracy, które leżą bezpośrednio w obszarze moich kompetencji naukowych

Charakterystyka formalna rozprawy

Praca obejmuje dwie podstawowe części określone jako Tom I (301 stron) oraz Tom II (125 stron). Łącznie – 426 stron. Tekst pracy (tom I) ma odpowiednią strukturę, a przedstawiony wywód jest dobrze uporządkowany. Orientację w tekście utrudnia nieco duża liczba używanych skrótów (np. UdSC- Urząd do Spraw Uchodźców; ZTR – Zespół Terytoriów Recepcyjnych). Warto byłoby załączyć wykaz używanych skrótów, ale także w niektórych miejscach po prostu użyć pełnych nazw.

Tom II obejmuje dokumenty skromnie określone jako: „Załączniki” – Karty Ośrodków dla Uchodźców, Karty Terytoriów Recepcyjnych, Karty przykładów opisujących Dobre Praktyki oraz Tabele i Dodatkową dokumentację fotograficzną.

Bibliografia jest obszerna i zawiera wiele prac najnowszych – także z 2022 roku. Zapis bibliograficzny wydaje się prawidłowy. Szkoda, że Autorka nie dokonała rozdzielenia rzeczywistej „Bibliografii” czyli prac wykorzystanych i cytowanych w pracy od „Literatury przedmiotu”.

Tekst pracy ogólnie jednak jest przejrzysty. A sposób pisania – język i opracowanie edytorskie pracy cechuje staranność - chciałoby się powiedzieć - elegancja.

Tom I

Cześć określona jako Tom I pracy obejmuje Wprowadzenie i cztery Części.

Wprowadzenie zawiera rozdziały omawiające: Motywację podjęcia tematu (r. 1) oraz Słownik podstawowych pojęć i skrótów (r. 2). Kolejne podrozdziały Wprowadzenia dotyczą: Prezentacji problemu badawczego (r.3), Zakresu i przedmiotu pracy (r. 4), Celu i Tezy pracy (r. 6) oraz Metody (r.7).

Część I (teoretyczna) dotyczy zjawiska uchodźstwa, przestrzeni recepcyjnej i zachodzących w niej procesów inkluzji uchodźców. W kolejnych rozdziałach tej części przedstawiono odpowiednio, zjawisko uchodźstwa w kontekście historycznym i współczesnym, pojęcie przestrzeni recepcyjnej

oraz próbę znalezienia dowodów w literaturze przedmiotu, że ośrodek dla uchodźców i jego otoczenie mają wpływ na życie uchodźców długodystansowych w Polsce. Podsumowaniem tej części jest katalog inkluzyjnych cech przestrzeni recepcyjnych w ujęciu ogólnym.

Część II rozprawy dotyczy polskiej przestrzeni recepcyjnej, gdzie przedstawiono wszystkie ośrodki dla uchodźców z obszaru RP. Podsumowaniem tej części jest omówienie Warszawskiego Zespołu Terytoriów Recepcyjnych (WZTR) jako najbardziej reprezentatywnego modelu rozwiązań krajowych.

Część III zawiera analizę modeli eksperymentalnych w zakresie inkluzji uchodźców długodystansowych na terenach Austrii, Holandii i Niemiec, jak również wrocławski eksperyment *Przystanek Grochowa* – adresowany do różnych grup migrantów oraz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Wnioski z tej części zawarto w Rozdziale 6 poświęconym Syntezie. Zawarto tu również katalog różnorodnych proponowanych narzędzi w formie Karty rekomendacji dla ośrodków dla uchodźców na podstawie wybranych kryteriów inkluzyjnych. Całość pracy wieńczy podsumowanie, oraz obszerna, i opisana zgodnie ze standardami naukowymi bibliografia (literatura cytowana).

W Tomie II zamieszczone zostały materiały określone jako wcześniej tu wymienione Załączniki.

Lekturę pracy ułatwiłoby umieszczenie jej Streszczenia na początku, a nie na końcu. Ponadto, w Podsumowaniu zabrakło mi głębszego osadzenia i szerszej dyskusji otrzymanych przez doktorantkę wyników badań na tle dotychczasowych prac naukowych z architektury w tej tematyce. Warto też byłoby dodać sekcję pokazującą ograniczenia badań własnych i bardziej konkretne implikacje dla dalszych poszukiwań empirycznych z tego obszaru. Zabrakło mi także jakiegoś komentarza dotyczącego bardzo trudnych często warunków w jakich przebywają uchodźcy w ośrodkach na terenie Polski.

Merytoryczna ocena rozprawy doktorskiej

Przedmiotem głównym niniejszej rozprawy było określenie tego, czy, a jeśli tak to w jaki sposób przestrzeń recepcyjna może wspierać uchodźców w pokonywaniu indywidualnych trudności w procesie osiedlania się w nowym, obcym miejscu. Za główny cel dysertacji przyjęto wskazanie zespołu narzędzi i rekomendacji w różnych skalach przestrzennych, które mogłyby zwiększyć potencjał inkluzyjny systemu przyjmowania uchodźców w Polsce. W oparciu o studia literaturowe i przeprowadzone badania terenowe potwierdzono tezę, że istnieje możliwość opracowania różnych, wariantowych i skutecznych rozwiązań i narzędzi, które okazały się skuteczne w innych, zbliżonych do lokalnych, warunkach

Zasadniczo rzecz ujmując, bardzo wysoko oceniam wybór takiego tematu, który jest oryginalny, nowatorski i bardzo aktualny. Nie tylko podczas realizacji tych badań, ale szczególnie obecnie kryzys uchodźstwa stanowi jeden z najważniejszych, nierozwiązanych globalnych problemów społecznych. Tym samym za prawidłowy uważam przyjęty zakres czasowy, terytorialny oraz oczywiście literaturowy tej dysertacji. Doceniam również odpowiedni wybór problemu badawczego i próby jego operacjonalizacji teoretycznej, jak również weryfikacji empirycznej.

Mimo ogólnie wysokiej oceny merytorycznej moje uwagi krytyczne dotyczą dość powierzchownego potraktowania tematyki stresu traumatycznego doświadczanego przez uchodźców. Doktorantka poświęciła temu zagadnieniu niespełna trzy strony (zob. 55-57). Autorka wspomina wprawdzie o tym że doświadczenia uchodźców mogą prowadzić do rozwoju zespołu stresu pourazowego (PTSD) a także zaburzenia określonego jako złożone PTSD (C-PTSD), ale wyraźnie brakuje szerszego potraktowania tej problematyki. Praca wprawdzie dotyczy zagadnień architektonicznych, ale skoro jej przedmiotem jest problem inkluzyjności należałoby więcej miejsca poświęcić problematyce zdrowia psychicznego.

Częstość występowania zaburzeń psychicznych, takich jak depresja, lęk i zespół stresu pourazowego (PTSD) jest zwykle wyższa wśród uchodźców niż wśród populacji przyjmujących. Wielu migrantów i uchodźców nie ma dostępu do usług w zakresie zdrowia psychicznego lub napotyka bariery w dostępie do nich. Borykają się również z zakłóceniami w ciągłości opieki. Autorzy opublikowanego w 2020 r. przez ONZ „World migration report” postulują zajęcie się potrzebami migrantów i uchodźców w zakresie zdrowia psychicznego poprzez organizowanie integracyjnych i dostępnych programów promocji i profilaktyki; wzmocnienie zdrowia psychicznego w ramach ogólnych usług zdrowotnych; oraz zapewnienie terminowej diagnozy, leczenia i rehabilitacji. Zwracają uwagę, że migranci i uchodźcy wnoszą pozytywny wkład w społeczeństwo, ale nie mogą w pełni wykorzystać swojego potencjału, jeśli nie są w dobrym zdrowiu fizycznym i psychicznym. Z mojego punktu widzenia w pracy zabrakło uwzględnienia *explicite* zagadnień zdrowia psychicznego w kontekście inkluzyjności.

Pomimo tych uwag krytycznych chcę podkreślić, że po lekturze niniejszej rozprawy doktorskiej jestem nie tylko pod dużym wrażeniem ogromu pracy jaki Autorka poświęciła na realizację zaprezentowanego projektu badawczego, ale także wielkiej dojrzałości naukowej Autorki, jaką nieczęsto można zaobserwować wśród młodych adeptów nauki na tym etapie kariery.

Podsumowanie

Pomimo niektórych uwag krytycznych, które w dużej mierze dotyczą aspektów formalnych dysertacji lub które mogą pomóc autorce w dalszym rozwoju jej kariery naukowej **bardzo pozytywnie oceniam całość rozprawy doktorskiej mgr inż. arch. Agnieszki Wierzbickiej**. Uważam, że autorka posiada bardzo wysokie kompetencje badawcze, jakich oczekuje się od osób ubiegających się o stopień naukowy doktora. Dlatego ostatecznie uważam, że przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska **w pełni odpowiada warunkom określonym w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o tytule i stopniach naukowych (Dz. U. 2016, poz. 882 późni. zm.)** oraz wnioskuję do Rady Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej o dopuszczenie Autorki do dalszego procedowania jej przewodu doktorskiego.

Wniosek o wyróżnienie

Jestem ogólnie pod wielkim wrażeniem całości rozprawy doktorskiej: jej rozmachu, ogromu pracy, dojrzałości naukowej, i bardzo wysokich walorów aplikacyjnych tej rozprawy. Niniejsza rozprawa zasługuje na co najmniej jedną publikację w renomowanym periodyku naukowym o zasięgu międzynarodowym. W związku z tym wnioskuję aby Rada Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej wyróżniła dysertację doktorską mgr inż. arch. Agnieszki Wierzbickiej.

Maja Lis-Turlejska